

2. A földreformot elsősorban és a leggyorsabb ütemben az ország nyugati, déli és keleti határvidékén 50 km-es mélységben, valamint a fővárost körülvevő hasonló szélességű övezetben, végül az egyke által megtámadott vidékeken kell végrehajtani. Ezeken a területeken a nagybirtokokat minden mellékszempontra tekintet nélkül fel kell osztani olyan sokgyermekes válogatott magyar földművelő családok között, akiknek megbízhatóságára és hűségére ez az ország a történelem bármilyen fordulatában biztosan számíthat. [...]

SZEKFŰ GYULA

Három nemzedék és ami utána következik

Budapest, 2007, Maecenas. 422–423.

Szekfű Gyula (Székesfehérvár, 1883. május 23. – Budapest, 1955. június 29.) történész, publicista, politikus. A Budapesti Egyetem bölcsészkarán szerzett történelem, német, francia szakos diplomát 1905-ben. 1905–1906 között a Nemzeti Múzeum, 1907-től a bécsi udvari levéltár munkatársa, közben 1908–1910 között gyakornokként az Országos Levéltárban is dolgozott. Bécsből 1924-ben települt haza. 1916-tól egyetemi magántanár, 1925-től a Budapesti egyetem kinevezett professzora volt. 1925-ben az MTA levelező, 1941-ben rendes tagjává választották. Hóman Bálinttal közösen nagy összefoglaló munkát írt a magyar nemzet történetéről. A korszak elismert történésze volt, munkásságát 1930-ban Corvin-koszorúval díjazták. 1927-től 1939-ig a mérsékelt konzervatív irányzatú Magyar Szemle szerkesztője, 1939-től 1944-ig pedig a németellenes Magyar Nemzet publicistája volt. 1945-től 1948-ig moszkvai magyar követ, 1953-tól országgyűlési képviselő volt, 1954-től bekerült Elnöki Tanácsba.

Mikor 1920. augusztus 18-án Nagyatádi Szabó István, a gróf Teleki Pál-kormány kiszgazda-földművelésügyi minisztere betérjesztette törvényjavaslatát, „a földbirtok helyes megosztásáról”, akkor már a forradalmak hatása alatt maguk a nagybirtokosok is meg voltak győződve arról, hogy a föld nálunk tényleg helytelen, egészségtelen módon van megosztva. A történelmi Magyarország 49 millió katasztrális holdnyi területéből (Horvát-Szlavonországot nem számítva) 22,47 millió hold volt 100 holdon aluli kisbirtok és 26,58 millió ennél nagyobb közép- és nagybirtok. Ez a 45,8%-nyi kisbirtokosság és 54,2%-nyi közép- és nagybirtokosság arányszáma Trianon következtében még inkább megromlott: a csonkaország 16,15 millió holdnyi földjéből csak 7,14 millió, 44,02% esett a kisbirtokra, a nagyobbakra pedig 9,01 millió hold, az egésznek 55,8%-a. Hogy ez így nem maradhat tovább, azt mindenki elismerte, látva a bolsevizmus alatt a magyar falusi nép imponáló magatartását, mely egyedül akadályozta meg, hogy a bolsevista forradalom a magyar földet is meghódítsa. Az ellenforradalmi publicisztikának

gyorsan elhangzott kiáltása: Vissza a magyar röghöz, általánossá tette a kívánságot a magyar paraszt életviszonyainak emelésére, s a földbirtokreformot kívánó mozgalom élére már 1919. november havában a somogyvármegyei nagybirtokosság állott, mely gróf Somssich László elnöklete alatt kimondotta, hogy az idő szelleméhez híven szűkeségesnek látja a föld arányosabb szétosztását célzó földbirtokreformot.³⁸

Tudjuk, hogy a nemzetgyűlés mind a földbirtokreformra, mind a házhelyekre és kis bérletekre vonatkozó javaslatokat törvényerőre emelte, hasonlóképpen a Horthy Miklós kormányzótól megfogalmazott Vitézi Szék gondolatát, mely végrehajtásában eddig mintegy 60 000 holdot adott 90%-ban legénységi állományú vitézeknek, még pedig kötött kisbirtok, majorátus gyanánt, ezzel legelőször valósítván meg Széchenyi Istvánnak száz esztendőn át semmibe vett kezdeményét. Annyi bizonyos, hogy a földreform megvalósításán állami hatóságok és magánosok nagy jóakarata működött közre éveken át – a földreform pénzügyi biztosítására Bethlen István grófnak sikerült 1928-ban a gyufa-monopóliumra hosszúlejárátú kölcsönt felvenni s ha az eredmény ma, tíz esztendő és egy eddig példátlan agrárkrízis távlatán át mégsem kielégítő, ezért sem személyek, sem pártok nem vonhatók felelősségre. Legfőleg az a neobarokk-közszellem, mely a parasztvédelmet sikerrel frázissá formalizálta, s mely a dolgoknak gyökeréig hatolni ezen a téren sem volt képes. Ne feledjük el, hogy politikusok és államférfiak egyformán függvényei egy-egy adott szociológiai helyzetnek, s ez a szociológiai helyzet, az első évek fellángolása után, semmiképp sem kedvezett annak, hogy Nagyatádi Szabó javaslata csak kezdete, nem pedig egyúttal befejezője is legyen a földbirtok helyesebb megoszlásának.

Az 1930. évi statisztikai adatgyűjtés szerint az 1925–1930 közt lefolyt földreform tényleg nagyban megszorította a kisbirtokosok számát és földterületüket. Egy holdig terjedő gazdaság volt 1925-ben 281 499, 1930-ban már 551 714, a kétholdasok száma megnőzz 184 605-ről 277 391-re, a háromholdasoké 117 702-ről 148 601-re. Az új rendezés következtében egy holdon aluli birtokos kezében már nem 163 000 hold, hanem 286 000 hol föld van, az összes területnek nem 1,1, hanem 1,8%-a. A változás főként az alacsony kategóriákban szemlélhető: a kétholdas gazdaságok területe az összterület 2,1%-áról 2,7-re, a háromholdasoké 2,1-ről 2,4-re, az ötholdasoké (164 000 gazdaság) 3,8-ról 4,1-re, a tízholdasoké (200 000 gazdaság) 9,1-ről 9,2-re emelkedett, viszont a magasabb kategóriájú kisgazdák száma és birtoka lényegesen alig változott, az 1971 kézben lévő 500–1000 holdas birtokos az összterület 8,7%-áról csak 8,6-ra, s az 1644 birtokos kezében lévő ezerholdon felüli nagybirtok az egész földterület 25,4%-ról csak 23,7%-ra esett le s egyidejűleg, a hivatalos statisztika szerint 3 718 517 holdról lényegtelenül, de mégis emelkedett 3 778 567 holdra. Nagyobb eredményt mutat a statisztika a szántóföldeket illetően, ahol a nagybirtok részesedése 17,5%-ról 14,8-ra hullott le; az ország 9 700 000 holdnyi szántójából 1 434 000 hold van az ezerholdasnál nagyobb birtokosok kezén.

Ha mindehhez az adatok hivatalos feldolgozója azt a tanúságot fűzi, hogy „házánkban a gazdaságok nagyságmegoszlása nyugodtan mondható egészségesnek és az eltelt öt év adataiból bátran következtethetjük, hogy a további fejlődés bírói beavatkozás

38 Bodrogyó Zoltán: A magyar agrármozgalmak története. 1929, 259–271. l.

nélkül is hasonló egészséges mederben fog lefolyni”,³⁹ ehhez a felfogáshoz aligha csatlakozhatik az, aki a neobarokk nézetektől elszakadva a magyar földbirtok megosztásának problémáját a magyar faj jövője szempontjából tekinti.

A továbbiakban is hozhatnánk statisztikákat, de a szemünk előtt álló valóság bizonyára erősebben tud hatni, mint ide vagy oda tologatható számoszlopok. A földreform dicséretreméltóan iparkodott a „nincsteleneket” (Prohászka Ottokár gyakori kifejezése) házhelyhez, kis udvarhoz juttatni, valamint részben 1–2 hold terjedelmű földszalaghoz. Kérdés, hogy ez a juttatás elég lett volna-e a családok fentartására akkor, ha nem következik be az agrártermékek világszerte végbement nagy áresése, melyért sem a földreform kezdeményezőjét, Nagyatádi Szabót, sem a végrehajtó kormányokat józan ésszel nem lehet felelőssé tenni. Hogy ez a ház, udvar, földszalag megélhetést nyújtson, ahhoz legalább is oly nagymértékű intenziválása lett volna szükséges a törpebirtoki termelésnek, amely az új kisbirtokosok hosszadalmas kioktatása, fegyelmezése, emellett árupiacok biztosítása nélkül lehetetlen volt. Holott a földreform végrehajtásával párhuzamosan folyt le Európa autarchikus örülete következtében mezőgazdasági piacaink elvesztése, s egyúttal az elszegényedéssel kapcsolatban belső fogyasztásunk visszafejlődése. Tehát a viszonyok a földreform megalkotóitól függetlenül is úgy alakultak, hogy a reform hozadéka a juttatottaknak a kicsiny, gyakran egészségtelenül épült ház mellé sok gondot adott, biztos megélhetést nem.

De a lefolyt földreform különben sem érinti az egész magyar parasztságot. 1920-ban volt 1 544 353 mezőgazdasági munkás, az össznépesség 19,3, az őstermelő lakosság 34,7%-a. Ezekből ugyan körülbelül 200 000 a földreform folytán 1–2 holdas parcellához jutott, de a mai – és még sokáig tartó – mezőgazdasági válságban alig van biztosítottabb helyzetben, mint a többi agrármunkás. Pártpolitikai agitáció három, négy, sőt öt millióra is teszi azok számát, akiknek a magyar faluban nincs biztos megélhetésük, de a demagógiát elutasítva is lehetetlen az agrárproletariátusnak megnövekedett nagy tömegei előtt fel nem vetni a magyar faj létének vagy nemlétének problémáját.⁴⁰

Annyi bizonyos, hogy a három holdon aluli törpebirtokosok – majdnem egy millió ember – az 1 300 000-et kitevő szorosán vett agrármunkás, az évek óta munkanélküli kubikosok, a földreform és a krízis következtében elbocsátott mezőgazdasági cselédség két és fél millió embert legalább is kitesz s ez a sok-sok ember, országunk lakosságának majdnem egyharmada biztos munka és jövedelem nélkül, alkalmi jótékonyági akcióknak kitéve tengeti éhező és fázó, tápláló ételmet, melegséget és minden kultúrzsükségletet nélkülöző életét. Életnívóját pontosan ismerjük és ha statisztikai felvetések alapján készült adatokat olvasunk táplálkozásáról, ruházataról, gyermekei neveléséről, akkor kifordul az ember szájából a falat és meleg szobában is végigborzong hátán a hideg. Széchenyi István száz év előtt kilenc millió jobbágy sorsán

39 Sajóhelyi István, Gazdaságaink nagyságmegoszlása 1930-ban, Magyar Statisztikai Szemle 1931, II. 668–670. l.

40 Ezek a következő adatok Kerék Mihály kutatásainak eredményei: Adatok a magyar mezőgazdasági munkáscsaládok megélhetési viszonyaihoz, Magyar Gazdák Szemléje 1933 és A magyar mezőgazdasági munkás táplálkozása, egészségügye, anyagi helyzete, Magyar Szemle 19. és 20. kötet.

háborgott és állapította meg, az „ember méltósága” nevében is, hogy ez a kilenc millió szegény ember „minden terhek türelmes viselője s egyúttal a magyarság utolsó záloga, reménye, fenntartója”. Az „ember méltósága” ma is végveszélyben van, mint száz év előtt.

Ha mai helyzetünkben tekintetbe vesszük, hogy nemmagyar kisebbségeink nagyrészt városi lakosokból vagy tehetősebb gazdákból, nem pedig nincstelenekből állnak, tehát a majdnem három millió földmunkás szinte egészében a magyar faj leszármazottja, dunántúli és tiszai magyar, [...] ha tekintetbe vesszük, hogy a földmunkásokkal szemben középosztályunk az utolsó száz esztendőben, arisztokráciánk legalább kétszáz év óta erős idegen vérkeverésen ment keresztül, s végül [...] ha hisszük, hogy a dunai–tiszai térségeken továbbra is egy különszínű, magyarszínű életnek és kultúrának kell virulnia, legalább is addig, míg egész Európa önásta sírjába nem sülyed: [...] akkor el kell ismernünk, hogy a mezőgazdasági munkásosztály megmentése, emberi méltóságba visszaemlése nemcsak nagy, de talán egyetlen nagy nemzeti feladatunk.

Mellette nyugodtan félre lehetne állítani minden más feladatot, mert ha ez az egy sikerül, akkor mindent elértünk és újra életerős, egészséges, bátor és önálló nemzeté lehetünk, melynek anyagi és lelki fegyverzete, kultúrája egyaránt magától fog jönni, ha egyszer ez a széles, alsó réteg támaszává lesz a nemzeti életnek. [...]

Nem lehet feladatomból bárminemű javaslatokat tenni e viszonyok megváltoztatására. Mint a nemzeti élet összefüggéseinek vizsgálója, legtermészetesebb útnak találhatnám az agrármunkában feleslegessé vált lakosságnak az ipari termelésbe való átvitelét. Ez ment végbe a kiegyezés korában, amikor pl. a 90-es évek veszélyes agrármozgalmai, néhány évi lángolás után, lassankint elcsöndesedtek, mert az akkor meginduló iparosodási akció, a kivándorlással egyesülve, elvándoroltatta és munkához juttatta az agrárnépesség feleslegét. A földművelés, a falun vagy tanyán lakás a magyarságnak épp úgy nem ősi foglalkozása, mint az ipar és a városban lakás sem, s ehhez képest a nemzetre nem jelentene nehézséget az agrárlakosság iparosodása, ellentétben oly romantikus elképzelésekkel, melyek a falut látják egyetlen méltó lakóhelynek, elfordulva a városi élettől. Jól tudjuk azonban, hogy a mai világhelyzetben további nagymérvű iparosodásunk céltalan és lehetetlen, minélfogva éhező agrármunkásságunkat és törpebirtokosainkat ott kell ellátni, ahol ma vannak. Ez az ellátás lehet eleinte ideiglenes és alkalmi, ami hozzáértő szakemberek szerint csak olyképpen történhetnék, hogy ők is bevonandók a kötelező szociális biztosításba. Az országos társadalombiztosítás megszervezése az utóbbi években a Bethlen-kormány egyik nagy nemzeti ténye volt, aminek érdemét nem rontja le a törvényhozásnak az a mulasztása, hogy az agrármunkavállalók egész tömegét kirekesztette a biztosításból. Bizonyára igaza volt az agrárbirtokos társadalomnak, mikor ezt a terhet mint túlságos súlyosat, a termelés rendjét végképp felforgatót utasította vissza s bizonyára több dolgok vannak földön s égen, miket állam- és nemzetpolitikában tekintetbe kell venni s nem lehet megvetőleg szólni: „Gazdálkodás, Horatio, gazdálkodás!” – azonban egy dolog van, minél fontosabb nép életében nem lehet, s ez a magának a népnek élete. Amíg három millió magyarnak, fajunk igazi fenntartójának élete nincs biztosítva, amíg gyermekhalandóság

és tuberkulózis bántatlanul pusztít benne – tuberkulózishalandóság tekintetében népünk ma is utolsó Európában, szinte még egyszer nagyobb halandósággal, mint az előtte járók, Szerbia, Spanyolország⁴¹ –, amíg nép erőnk, ez ősi rezervoár meg nem erősítettik: addig szükség törvényt bont és az előrelátó államkormányzásnak minden más szempontot félre kell tennie, csakhogy az agrárakosság életét ismét emberi színvonalra emelhesse. Eléggé szegyenletes, hogy bár agrárországnak tartjuk magunkat, a szociális biztosítást épp a mezőgazdasági munkások számára nem alkottuk meg, holott az másutt, Európa elmaradt államait, Spanyolországot és a Balkánt kivéve, valami-képp már megcsinálták. Valóban ez a sajnálatos helyzet: „az ország lakosságának körülbelül egyharmada sem munkaerejének kifejtéséhez, sem megélhetéséhez elegendő földdel, illetve ezzel egyenértékű kereseti lehetőséggel nem rendelkezik; ha megbetegszik, gyógykezelésre és orvosságra nincs igénye, ha rokkantság vagy öregség következtében keresetképtelenné válik, egy egész életen át végzett becsületes munka után hozzátartozói kegyelemkenyerére szorul s ha elhal, árvaságra jutott, keresetképtelen gyermekei a nyomornak néznek elébe”. S igaz mindez alapján az is, hogy nem lehet kiegyensúlyozott társadalom az, amelyben ennyire különböző mértékkel mérnek a népesség egyes kategóriái között.⁴²

Hasonlóképpen minden más érveket megelőző nemzetbiológiai és legmagasabb humanisztikus szempont kívánja az átmeneti segítségen kívül, a mezőgazdasági szegénység végleges védelmét és elhelyezését is. Társadalmi biztosítás, állam- és köz-költségen végzendő közmunkák csak ideiglenes, sürgős mentési akciók lehetnek, a kérdés teljes megoldásában nem nyugodhatik meg a nemzet addig, amíg e ma is sokban földéhes osztály földhöz nem jut, legalább is az a része, mely az agrár bérmunkában tartósan feleslegessé vált s más pályákra, ipari életbe nem ültethető át többé.

CZETTLER JENŐ

A falusi szegényügy és a különös védelemre szorulóknak gondozása

In: Czettler Jenő: Agrárpolitika. III. köt. Mezőgazdasági szociálpolitika. Budapest, 1945, Stephaneum. 224–231.

Czettler Jenő, czétényi (1879–1953) jogász, közgazdász, egyetemi tanár. Budapesten éd Berlinben végzett jogot, 1901-ben doktorált, majd a Földművelésügyi Minisztériumban külkereskedelmi kérdésekkel foglalkozott. A magyarországi agrárkérdés és agrár-szociálpolitika egyik legfontosabb elméleti szakembere. 1906-ban részt vett a mezőgazdasági cseléd- és munkástörvény előkészítésében. 1908-ban Berlinben a mezőgazdasági szociálpolitikát, a skandináv államokban a mezőgazdasági szövetkezeteket

41 Szél Tivadar, A tuberkulózis halandóság országos statisztikájának legújabb eredményei, Magyar Statisztikai Szemle, 1931. II. 761. l.

42 Kerék Mihály, id. m., Magyar Szemle 20, 26. l.